

sociálního pole, pokud se chce účastník činnosti v něm, přitom ale stejné manipulaci podléhají jak manipulovaní, tak ti, kteří ono sociální pole udržují v chodu. Podle Butlerové je to právě tato skrytá forma cenzury, jež – sama nerozpoznána – teprve ono zjevné, v jistém smyslu deklarované provádění cenzury vůbec umožňuje. Ani analytické rozlišení implicitních a explicitních forem cenzury však není přesné – tyto formy se mnohem pravděpodobněji pohybují na škále, jejíž středové hodnoty představují formy cenzury, které ani nejsou v tomto smyslu rozlišitelné. A právě tyto nejvíce prchavé a skryté formy cenzurního působení jsou svým matoucím působením politicky nejúčinnější. Cenzura se totiž stává napadnutelnou v okamžiku, kdy činí své zásahy explicitními, a uniká pozornosti a kritice, když působí v obtížně postřehnutelných a rozlišitelných podobách, například vytěsňením určitých druhů výpovědí.

Podle Armina Biermanna je tak tradiční cenzura vždy symptomem příliš malé moci, protože tam, kde moc funguje, je cenzura nadbytečná (Biermann zde hovoří o funkčním ekvivalentu). Cenzura totiž funguje tím lépe, čím více je rozptýlená a svými objekty nezaznamenávaná. V takovém případě pracuje velice efektivně, její znaky jsou však v praxi jen těžko postihnutelné. Marta Fiková posouvá cenzuru od tradičního modelu ještě jiným směrem: situuje ji do role spoluautora díla, který se vlastně anonymně ztotožňuje s autorem či (u zahraničních děl) překladatelem. Lev Losev považuje metonymii, která se zrodila v důsledku systému sociálních a politických restrikcí, za zcela specifický typ, v tomto smyslu má tedy podle něj cenzura zásluhu na vzniku nové formy určitého literárního prostředku. Podobně Annabel Pattersonová míní, že cenzura

vděčíme za naše pojetí literatury jako diskursu, který má svá vlastní pravidla.

Vzhledem k zaměření antologie na tzv. novou cenzuru se na první pohled jeví jako poněkud zvláštní závěrečné zařazení bibliografického přehledu bádání o cenzuře tisku a literatury v českých zemích, jež přirozeně souzní spíše s tradičním způsobem nahlížení na fenomén cenzury. I tento souhrn však přináší odlišné náhledy, zejména ze sociologie literatury třicátých a čtyřicátých let 20. století (Karel Krejčí, Jan Mukařovský) či zprostředkování fenoménu nové cenzury Jiřinou Šmejkalovou na přelomu tisíciletí.

Zuzana Labudová

Markéta Svobodová:
***Krematorium v procesu
sekularizace českých zemí
20. století. Ideové, stavební
a typologické proměny.***

Artefactum, Praha 2013, 182 s.

Rozšíření křesťanské propagandy, konsekvantní výstavba krematorií a postupný nárůst podílu pohřbů žehem v českých zemích od konce 19. století, které až do jejich odsunu/vyhnání zasahovaly rovněž české Němce, byly dlouho v evropských poměrech zcela výjimečné a dodnes platí, že Česká republika je jedním z „premiantů“ v této oblasti. Nepřekvapuje proto, že se tato oblast stala předmětem historického (A. Kudláč, M. Lenderová, Z. R. Nešpor), sociálněantropologického (O. Nešporová), teologicko-právního (T. Kotrlý) a v neposlední řadě uměleckohistorického studia – Markéta Svobodová (původně Večeřáková)

k ní publikuje již od konce devadesátých let. První moderní monografie věnovaná českým krematoriím je však očividným zklamáním, především proto, že výtvarně dobře vypravená kniha neobsahuje příliš mnoho textu a snad i proto jí chybí komplexní pohled na studovanou problematiku, který se zdá slibovat titul.

Ve skutečnosti jde o úzce umělecko-historický popis šestnácti staveb, rozhodně ani v těchto případech nikoli vyčerpávající, ačkoli celkem jich byl v českých zemích postaven dvojnásobek (tvrzení o 27 krematoriích postavených do roku 2000 na s. 147 je samozřejmě mylné, odpovídá pouze jejich současnému počtu) – autorce uniká především typ tzv. kremačních továren, slabě zastoupena jsou však i ostatní krematoria z druhé poloviny století a vůbec není uvažováno o provizorních krematoriích, která vznikla konverzí jiných staveb, ačkoli i ta měla specifickou estetiku. Jestliže recenzovaná kniha nepostihuje ani všechny ideové a architektonické typy kremačních staveb v českých zemích, ještě horší je to v případě zasazení jejich výstavby, funkce a provozu do dobových sociokulturních, případně politických či náboženských souvislostí. V tomto směru autorka neprovedla žádný vlastní výzkum a sekundární literatura, z níž čerpá, je zcela nedostatečná – z české citelně postrádám novější historické studie, včetně těch zaměřených přímo na oblast kremačního hnutí, ze zahraniční přinejmenším díla Hilary J. Graingerové, která je jistě nejvýznamnější odbornicí na proměny kremační architektury (pominutí Petera Juppa, Stephena Prothera či Tonyho Waltera a dalších autorů je však stejně problematické). Titulem díla slibovaný kontext je proto zpracován velice povrchně (odkaz na Bachélarův esej *Psychoanalýza ohně* přitom působí

až komicky) a v řadě případů chybně, pozitivně lze hodnotit jen většinu „medailonů“ konkrétních popisovaných staveb, a to především pro meziválečné období.

První česká, respektive také německá krematoria na českém území jsou reprezentována dvanácti případy, mezi nimiž chybí jen obě provizorní krematoria a větší diskuse o nerealizovaných stavbách. Autorka nicméně shromáždila alespoň základní údaje o výstavbě a provedení jednotlivých staveb, které doprovodila odpovídajícím umělecko-historickým popisem, a povšimla si rovněž dobových diskusí. Kupříkladu hodnocení Wiesnerova brněnského krematoria jako nového typu či pasáž o střetu mezi novoklasicismem a funkcionalismem jsou proto odpovídající, i když výklad mohl být rozsáhlejší a hlubší. Poválečné období je naproti tomu zpracováno jen nedostatečně a nejsem si jist ani výpovědní hodnotou zvolených případů (Ostrava, Praha-Motol, Ústí nad Labem, Zlín): moderní stavby se stylovou ambicí by měla vedle uvedených případů zastupovat rovněž krematoria v Českých Budějovicích, Domažlicích, a především v Jihlavě a v Šumperku, drobnější civilistní stavby Blatná, Česká Třebová, Jindřichův Hradec a Tábor, zcela pak chybí „nepovedené případy“ (Most, řadil bych sem však i Ostravu), už zmiňovaný typ „kremačních továren“ (Kladno, Mělník) a hlubší diskuse o výstavbě nových krematorií po roce 1989 (Hustopeče, Jihlava, Plzeň, Semily, Vysočany). Další etapy (zásadního) vývoje kremační ideologie i jejího („shora“ podporovaného) praktického uskutečňování prostřednictvím výstavby krematorií autorka jednoduše řečeno odbyla, zřejmě proto, že původní diplomní práce – z níž při přípravě knihy evidentně vycházela bez ohledu na téměř dvacetiletý časový odstup – byla

zaměřena právě jen na období desátých až čtyřicátých let 20. století.

Je nanejvýš smutné, dostalo-li se tak významnému společenskému i architektonickému a výtvarnému fenoménu, jakým jsou moderní česká krematoria, tak nedokonalého (prvního moderního) knižního zpracování. Věcné a kontextuální nepřesnosti či vyložené omyly jdou totiž v recenzované knize do desítek a bez výhrad rozhodně nelze přijmout ani všechny uměleckohistorické popisy konkrétních realizovaných staveb.

To by se nemělo stávat ani v případě popularizačních prací, nehledě na to, že autorka zřejmě měla vyšší ambice (svědčí o nich vydání v ústavním nakladatelství Ústavu pro dějiny umění i podpora Ediční rady Akademie věd ČR). Takto lze jen doufat, že kniha bude velice rychle nahrazena nějakou lepší – na této lze asi nejvíc ocenit některé ilustrační fotografie vytvořené Martinou Novozámskou.

Zdeněk R. Nešpor